

ADATOK A GYENGEELMÉJŰ GYERMEKEK OKTATÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

Szörnyű csapást jelentenek ezek a szók: „Gyengeelméjű gyermek!” Az ilyenek a szép, jó, nemes iránt fogékony-sággal nem bírnak, mert az ember nagy ékességétől, legnélkü-lözhetőtlenebb kincsétől: az ép értelemtől vannak ártatlanul megfosztva. Számuk az 1920. évi népszámlálás adatai szerint 10.000-re tehető csonka hazánkban.

Rége is mindig voltak ilyen szerencsétlenek. A görögök *μωρία* szava az elszórtan található tompaelméjűeket jelen-tette. Amit Hippokrates¹ a Pontus Euxinus keskenyfejú lakói-ról és Plinius² a polemiumbeliekről mond, többek szerint a kretinekre vonatkozik. Juvenalis³ egy helyen így ír: „*Quis tumidum guttur miratur in Alpibus?*” Vitruvius⁴ pedig, aki tudvalevően Julius Caesar kortársa volt, azt mondja: „*Guttur homini tumescit praesertim apud agricolae Italiae et medullae alpinae*”.

A bibliából tudjuk, hogy Jézus Krisztus ölelte magához elsőnek azokat a szerencsétleneket, akiknek megmentésével ma a gyógypedagógia foglalkozik. „Jőjjetek hozzám mindnyájan... akik terhelve vagytok és én megenyhítlek titeket.” Mivel a szerencsétlen fogyatékosok viselik a legszörnyűbb terheket, ilyenek keresték fel őt legtöbben. És mentek hozzá vakok: látókká tette őket... mentek némák: megoldotta nyelvüket... mentek bénák: épkézláb távoztak el tőle... mentek nehéz-kórosak: megenyhülést találtak nála... mentek bűnözők: védelmébe fogadta őket... és mentek végül ügyefogyottak, „akiknek szemük van és nem látnak, fülük van és nem hallanak,” s bár sokan lehettek, nem utasítja el magától, hanem felviszi a hegyre, maga köré ülteti és a hét boldogságba foglalja őket, mondván: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek-nek országa.” Van-e ehhez fogható vigasztalás a szorongatott emberi szív számára a világirodalomban?

Íme, az isteni Megváltó, mint a gyógypedagógusok ideális mintaképe!

¹ Liber de aëre, aquis et locis.

² Historia nat. XI. 37. V. 8.

³ Satyr. XIII. V. 162.

⁴ M. Vitruvii Pollionis de architectura libri decem (cur. Aug. Bode, Berol. 1880.) p. 191. Lásd még J. P. Gerhardt: *Zur Geschichte und Literatur des Idiotenwesens in Deutschland*. Alsterdorf, 1904. Selbstverlag.

Sajnos, az egész középkoron át, sőt az újkorban is csak elvétve találkozunk a Megváltó követőivel. Egy-két ritka esettől eltekintve,⁶ a szerencsétlen gyengeelműjüket az emberiség hasznavehetetlen tagjainak tartották, érettük évezredekken át semmi sem történt. Életük sívár tengődés volt, s a csavargók, koldusok, züllöttek, prostituáltak, apró tolvajok jó része ezek sorából került elő.

Az elmekörtán történetének kutatói kimutatták,⁶ hogy az úgynevezett boszorkányok nagyobb része értelmi fogyatékos, beteg idegzetű egyén volt, akiket máglyán égetett el a meg nem értő korszellem.⁷

Feljegyzések vannak arról is, hogy a középkorban némelyek különös, tiszteletben részesítették a hülyéket s ilyen gyermekeket kívántak maguknak. Úgy gondolkoztak, hogy ezek nem vétkezhetnek s mint Istennek büntől tiszta gyermekei, a földi lét után egyenesen a mennyországba jutnak.⁸

Bonnban Circulare-t (püspöki körlevelet) őriznek a XV. századból, mely a kretinizmus elleni védekezésre inti a lelkészeket s elrendeli, hogy a hívek ne a falujokbéliekkel, hanem inkább a szomszéd községekből kössenek házasságot.⁹

Csak a természettudományok fellendülésével kezdik a gyengeelműséget a józan ész szemüvegén át vizsgálni és kezdenek az ilyen szerencsétlenekkel észszerűen foglalkozni. Kutatják a svájci és pireneusi völgyekben nagyobb számban előforduló kretinizmus okát. Amikor aztán de l'Épée abbé (1770 körül) a siketnémák, Haüy Bálint (1784-ben) a vakok első intézetét

⁶ Egyes kolostori krónikákból tudjuk, hogy némely szerzetesrendházba vagyonosabb szülők gyengeelműjű gyermekeit is befogadták, akiket egyszerűbb kolostori foglalkozásokra, felszolgálásra, ministrálásra, a kapu felügyeletére stb.-re megtanítottak, sőt szerzetesi köntösbe is beöltöztették őket. Ilyen kolostori nevelésben részesült az együgyű fr. Heribaldus is, akit a szentgalleni krónikák nyomán megkapóan jellemzett Scheffel *Ekkehard* című regényében. Ez a fr. Heribaldus ugyanis a szentgalleni kolostorba betört magyarok elől nem szökött meg, mint a többi barát, ellenkezőleg otthon maradt, fogadta a magyarokat s a kolostor pincéjében nagy mulatozást csapott velük. — Az admonti (Stájerország) bencés-kolostor krónikáiban szintén van nyoma annak, hogy néha ilyen korlátolt elméjű egyéneket is befogadtak a zárdába. De vannak hasonló feljegyzések másutt is.

⁶ Lásd: Vogt-Weygandt: *Handbuch der Erforschung u. Fürsorge des jugendlichen Schwachsinnns etc.* I. Heft. G. Fischer, Jena, 1911. 8. lap.

⁷ Maga Lúther Márton, a nagy reformátor sem tudott mást ajánlani a hülye gyermekekkel szemben s az anhalti herceghez intézett egyik beszédében azt mondja, hogy az ilyen táltos gyermeket (Wechselbalg), aki csak hústömeg (massa carnis est) és lélek nincs benne, fojtsák vízbe. (Tischreden, 1541. L. Nr. 275. des Freimüthigen, 1816.)

⁸ Frim. Jakab: *A hülyeség és a hülyeintézetek, különös tekintettel Magyarországon hülyéire. Segélyszózat a magyar nemzethez a nyomorultak legelhagyatottabbjai érdekében.* Bpest, 1884.

⁹ Ellenbach (Éltés) Mátyás: *A gyengeelműjűek világából.* Bp., 1902. Toldi kiad.

megnyitotta, lassan-lassan kezdtek ráésmélni, hogy hasonló intézményekkel kellene segíteni a hülyéken és gyengeelméjűeken is.

Napóleonnól feljegyezték, hogy világhódító gondjai közepe tett tudott magának időt szakítani arra is, hogy a Walliskantonban (Svájc) található kretinokkal törődjék. S mivel azt tapasztalták, hogy a golyvát azon a vidéken nemcsak az emberek, hanem az állatok is megkapják és ha erről a vidékről elviszik őket, az utódoknál egészen elmarad, a gyermekeknél pedig visszafejlődik a golyva, azért Napoleon Walliskanton lakóit ki akarta hazájukból telepíteni (1802). Tervét azonban a bennszülöttek ellenállása miatt, de még azért is, mert közben Szent Ilona szigetére vitték, nem tudta megvalósítani.

Guggenmoos tanítóé az érdem, hogy az első hülyeintézetet megnyitotta (Salzburg-Hallein, 1816). Majd dr. Guggenbühl svájci orvos 1846-ban az Abendbergen (Interlaken mellett) nyitott ilyen intézetet. Az utóbbi rázta fel az emberiséget és az ő propagandája nyomán fordult a közfigyelem a szerencsétlen gyengeelméjűek felé.

Még két tanítóról kell itt megemlékeznünk, mint a gyengeelméjű gyermekek külön oktatásának úttörőiről. Az egyik Jordan Péter Mainzban, aki *Leyenschul* című művében megírta, hogyan lehet a „nehézejű”-eket művészileg és gyorsan írni és olvasni megtanítani.¹⁰ A másik Traugott Weise felsőleányiskolai tanár Zeitzban (Szászország). Ő az első kiségitőiskolai gyógy-pedagógus, aki működési helyén már 1802-ben különválasztotta az elemi iskola gyenge tanulóit s azokat külön tanította. Később (1820-ban) egy kis munkát is adott ki, amelyben a gyengeelméjű gyermekek oktatására vonatkozó tapasztalatait rendszerbe foglalta.¹¹ Weise megállapításai ma is megállják helyüket.

Hogy mily nagyarányú a fejlődés ezen a téren, legjobban kitérünk abból, hogy pl. Németországnak ma 537 városában találunk externátusos iskolát gyengeelméjű gyermekek számára¹² közel félmillió tanulóval, akik 75%-ig teljes keresőképessékké lesznek az életben. A zárt intézetek száma 175 volt az 1914–15. évben, vagy 30.000 gyengeelméjűvel.

¹⁰ Leyenschul, Wie man Künstlich vnd behend / schreyben unnd lesen soll lernen. Darneben auch eyn vntherricht / wie die vngelerigen köpff / so eyns grobe verstands seyñ / on buchstaben / durch figuren on Characteren / so inen selbst anmutig / allerley zur noturfft anzuschreiben vnd zu lesen / sollen vnderweisst werden.

¹¹ Traugott Weise: Betrachtung über geistesschwache Kinder in Hinsicht der Verschiedenheit, Grundursachen, Kennzeichen und der Mittel ihnen auf leichte Art durch Unterrichts beizukommen. Mit besonderer Rücksicht auf die Pestalozzische Rechenmethode. Zeitz, Webel'sche Buchh. 1820. — Ezt a munkát Kirmse 1911-ben történeti jegyzetekkel kibővítve újra kiadta. C. Marhold, Halle a. S.

¹² Frenzel-Henze: Kalender für heilpädagogische Schulen und Anstalten. XI. Jahrg. 1925–26. C. Marhold, Halle a. S.

Hazánkban, ahol súlyos megpróbáltatások után mindenfelé oly sok volt a teendő, sokáig nem törődhetek a hülyék sorsával. De azért vannak feljegyzések a régi időkből, hogy több ily szerencsétlen egyén magára vonta az emberek érdeklődését.

Virey említi,¹³ hogy Bát (Hont megye) község lakói 1767-telen, medvevadászat közben, az erdő mélyén, ahol ember talán sohasem járt, emberi lábnyomokra akadtak a hóban. A nyom egy barlanghoz vezette a vadászokat, ahol egy, körülbelül 18 évesnek látszó, elvadult állapotban élő, nagy és erős növésszerű, barna bőrű, meztelen leányrá bukkantak, akit csak erővel tudtak odujából napvilágra vonszolni. De azért nem kiáltozott, nem sirt, sőt utóbb készséggel követte őket. A korponai kórházba vitték, de hiába kínálták főtt étellel, nem ette meg; nyers hússal, fák héjával, gyökerekkel táplálkozott s az ilyesmit leírhatatlan mohósággal falta. Sohasem derült ki, hogyan került ez a szerencsétlen leány az erdőbe s hogyan védte meg magát a vadállatok támadásai ellen.

Michael Wagner¹⁴ részletesen ír valami vadon élő, 22–25 évesnek látszó egyénről, akit az erdélyi oláh határ mentén elhúzódo rengetegben találtak, s aki 1784-ben még élt Brassóban. Nem tudták kideríteni, hogyan került a vadonba. Mélyen bent ülő szemeit vadul forgatta, egész külső megjelenése vadállatokra emlékeztetett. Sem beszélni, sem artikulált hangokat kiejteni nem tudott. Hangja értelmetlen morgás volt, s csak akkor szokott kitörni belőle, ha valamit megkívánt s meg akart kapni. Ez a morgás vad és kínos ordításba ment át, ha erdő közelébe került. Talán régi tanyája után való vágyakozását fejezte így ki. Értelemről beszélni sem lehetett nála. Figyelmét semmivel sem tudták felkelteni. Civilizált emberek közé kerülvén, ez a szerencsétlen néhány év múlva sok tekintetben előnyösen megváltozott. Kár, hogy további értesüléseink róla hiányzanak.

A *Magyar Kurir* is tud egy elvadult, 14–15 éves gyermekről, akit a juhászok a Cibles-havasok közt találtak. „Ide helységünkbe, (M.-Láposra) némelly zsiros juhászi köntösbe felöltöztetvén, bé' küldetett, a' hol a' gazdájától és körülötte levőktől semmi rendes eledelt el nem vett, hanem a földből és ganéjból magának csak gelesztákat kívánt adadni, a' mellyeket egy tsuporból leg jobb appetitussal szagगतott, ett és egészenként botosगतott szájjába.“¹⁵

¹³ Nouveau Dictionnaire d'histoire naturelle T. XV, Paris, 1817. p. 226.

¹⁴ Beiträge zur philosophischen Anthropologie. (Bd. I. 1794, S. 251.) Ezt is, az előbbi esetet is ismerteti Räuber „Homo sapiens ferus“ című munkájában, Leipzig, 1885, Denicke's Verlag.

¹⁵ Magyar Kurir 1795. I. félév, 5. sz. 78–79. l. Közli a Magyar Gyógy-pedagógia 1926. évi 1–4. számában a 64. lapon.

Szomorúan érdekes a Macskaráfaelnek nevezett Mind Gottfried története, aki Zólyomlipcsén született (1768). Apja izákos ember volt, családjával nem törődött. A francia háborúkban mint hadifogoly Svájcba került, ott maradt, családját is odavitte, de felesége halála után családját elhagyta. Az elhagyott kis Mind Gottfriedet Pestalozzi az országúton találta meg, bevitte intézetébe, de a nagy pedagógus nem sokra ment vele, mert Gottfried egyoldalú festői tehetséggel megáldott gyengeelméjű gyermek volt, aki e mellett különösen szerette a macskákat s még az intézetben is mindig macskát hordott az ölében. Sajátos viselkedése miatt többször korholták, ezért aztán megszökött Pestalozzi intézetéből. Később Freudenberger festőhöz került Bernbe, ez szabadjára engedte egyoldalú festői tehetségét, sőt tanítgatta is. A kis Mind-fiú különösen macskajeleneteket tudott nagy művészettel festeni. Műveit főleg angol műértők vásárolták össze. Az igénytelen ember műveiből tanítómestere, aki őt később is magánál tartotta, nagy vagyont szerzett, de Gottfried nyomorban halt meg. A pénz értékét nem ismerte.

A legnagyobb feltűnést azonban a Hany Istók nevű szerencsétlen gyermek keltette, akiről a kapuvári (Sopron megye) keresztelőkönyv 3. kötetében az alábbi, latin nyelven írt feljegyzést találjuk: „1749. évben, március 17-én feltételelesen megkereszteltett egy esztelen fiú, István, aki az erdőn találtatott, körülbelül 8 éves, kinek keresztszülői Hochinger Mihály és Mezner Anna Mária.“ Az 5. számú keresztelőkönyv utolsó lapján pedig német nyelven ugyanerről ez a bejegyzés olvasható: „1749. évi március 17-én Nagy Ferenc és Molnár Mihály kapuvári halálszok egy vadállathoz hasonló fiút fogtak, akinek alakja azonban tökéletes ember, kora körülbelül 10 év volt; a várba hozták és mivel a gyermek beszélni semmit sem tudott, feltételelesen megkeresztelték. A gyermek mezítelen volt, nyers füvet, szénát és szalmát evett, ruhát nem tűrt magán és ha embert látott, azonnal a vízbe ugrott és úszott, mint a hal. Majdnem egy évig a várban volt, megette már a főtt ételt, megviselte a ruhát is és elkezdett meglehetősen teljes emberré átalakulni. Eppen azért a hajduk nagyobb bizalommal viseltettek iránta, s a vízi emberke egészen váratlanul elveszett és többé elő nem került; valószínűleg a várhoz közel folyó Rábába ugrott és leúszott a Hanságba, ahol találták. (Rosenstingl Pál m. p. tiszttartó).¹⁶ Hany Istókról máig is sokat regél a környékbeli nép, s mivel az idők folyamán sok mesészerű adat tapadt ezekhez

¹⁶ Lásd: Jókai Mór *Névtelen vár* c. regényét, ahol a történeti igazságtól eltérően írja le a Hany Istók történetét. Sziklai János *Hany Istók* c. ifjúsági elbeszélésében közelebb jár az igazsághoz. Németh János a kapuvári polg. isk. 1902–3. évi értesítőjében tárgyalja *H. I.* történetét és az egészet a fantázia termékei közé sorozza. Lásd még: Zerpák A.: *Vasárnapi Ujság* 1855. Magassy L.: *Hazánk s a külföld* 1867, 28. sz.

az elbeszélésekhez, vannak, akik Hany Istók alakját a mondák világába teszik. Ez azonban tévedés.

A XIX. század közepén már egész Európában találunk a gyengelműjűekkel foglalkozó intézeteket, csak hazánkban nem történt semmi. Megalkották az 1868. évi XXXVIII. törvény-cikket, de a helyzet akkor sem javult, mert ez a törvény a gyógypedagógiai oktatásügy keretébe tartozó fogyatékos gyermekekre nézve csak negatívumokat tartalmaz. A testileg vagy szellemeileg gyenge gyermekeket felmenti (2. §.), az elmebeteg és tompaelműjű gyermekeket pedig kizárja (3. §.) a nyilvános intézetekből. Vakokról, siketnémákról említés sincs a törvényben, pedig akkor már volt intézetünk vakok számára Pesten, (alapított 1826-ban, államosítása abban az időben tárgyalás alatt volt a minisztériumban) és siketnémák számára Vácott (alapított 1802-ben). Ez utóbbi, mint állami intézet, az alkotmányos korszak beköszöntével egyenesen a közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe utaltatott. Mind a kettő a szépművészeti ügyosztályba osztatott be azért, mert az akkori felfogás szerint a vakokból zenészeket, a siketnémákból festőket és szobrászokat — szóval művészeket — akartak nevelni.

Mindebből kitűnik, hogy br. Eötvös József gondolt ezekre a szerencsétlenségekre, talán terve is volt velük, de nem tudta, vagy nem akarta őket a népoktatási intézetek közé besorozni.

A népoktatási törvény tehát elzárkózott a szerencsétlen fogyatékos gyermekek elől. Az iskolai hatóságok teendője ezekkel szemben csak arra szorítkozik, hogy kizárják őket az iskolából. Ez a helyzet ma is fennáll, mert az 1921. évi XXX. t.-c. lényegében nem változtatott semmit a korábbi intézkedéseken. Időközben ugyan keletkeztek állami és magánintézetek, de ezek nem a népoktatási törvény alapján, hanem inkább annak ellenére jöttek létre. Létesültek, mert követelte őket az élet, amely ebben az esetben is erősebbnek bizonyult a törvény-nél. Később, mikor belátta az állam, mily szűkkeblűen jár el a törvény a fogyatékosokkal: kezdett maga ily intézeteket állítani, s az ily irányú törekvéseket támogatni.¹⁷ Ekkor keletkezett a gyógypedagógiai ügyosztály, mely a minisztériumban középpontilag intézi az ügyeket; létesült a szakfelügyelőség, melyet csakhamar *A gyógypedagógiai intézetek országos szaktanácsa* című intézmény váltott fel.

¹⁷ A törvény intézkedéseiből következik, hogy a fogyatékos gyermekek intézetei és iskolái nem tartoznak a népoktatási intézetek közé (1868. évi 38. t.-c. 8. §.). A törvény, amennyiben érinti, a népoktatási intézetek közül kizárja őket. Sem az 1875. évi tanítói nyugdíjtörvényben, sem a népisk. hatóságokról szóló 1876. évi törvényben nincs szó róluk. Az 1885. évi nyugdíjtörvény a középiskolai tanárokkal egyenlő elbánásban részesíti a gyógypedagógiai intézeteknél működő szakembereket. Csak az 1891. évi 43. t.-c. utalta az „ember-

Az 1802-ben megalakult váci siketnéma intézet mellé 1826-ban megalapították a vakok intézetét Pozsonyban és csak 1875-ben létesült a hülyék intézete Budapesten. Az utóbbi keletkezését még homály fedi, de annyi bizonyos, hogy a hülyék intézetének létesítése körül az azóta megszűnt „Munka” című szabadkőművespáholynak szerepe volt. A Munka-páholy (Loge zur Arbeit, Labor) a 70-es évek elején Róser János magánintézet-tulajdonos a titkára. Róser János¹⁸ intézetében több olyan gyermekkel is érték el eredményt, akik a nyilvános iskolákban nem boldogultak. Ennek csakhamar híre futott az országban és Rósert most már kifejezetten gyengeelméjű gyermekekkel is kezdik felkeresni az ország minden részéből. Róser eleinte azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy maga állít intézetet hülyék és gyengeelméjűek számára, s bár e tervről később lemondott, de az ügyet nem adta ki a kezéből.

Mint a Munka-páholy titkára, előadást tart a gyengeelméjűekről. Az eszmét szimpátiával fogadták a tagok, különösen a két Ellischer és Goldzieher áll ez ügyben Róser mellé. Rósernek akkor már alkalmas embere is volt, Frim Jakob személyében, aki készséggel vállalkozott a megnyitandó intézetben a tanításra. A páholy maga és a páholy elnökének közbenjárására Trefort miniszter ösztöndíjat adott Frimnek és kiküldik a németországi intézetek tanulmányozására. Hazaérkezte után a Munka-páholy támogatásával, 1875 november 1-én egy növendékkel megnyitotta az intézetet, melynek Róser János, mint a Munka-páholy delegáltja a vezetője, Herzog nevű munkapáholybeli megbízott a pénzkezelője. Az intézet a „Munka-intézet” címet viseli, a felvételeket a páholy kiküldöttje intézi, a szülőkkel az levelez, Frimmel szerződést köt, leltárt és napijelentéseket vesz át Frimtől. A „Munka-intézet” a szegedi kiállításon is résztvett (1876) és ott díjat nyert.

Ezzel szemben Rill József¹⁹ az intézet keletkezését így írja le: Egy fiút látott (t. i. Frim) térdelni feszület előtt... Szeretett volna segíteni a baján. Így azon eszme fogamzott meg Frimben, hogy ő... a hülyék nevelésére vállalkozik. Ekkor Frim 14 éves

baráti intézetekben” működöket a tanítói nyugdíjintézet kötelékébe, de az 1912. évi nyugdíjtörvény az 1891 előtti állapotokat állította vissza. Ügyeiket sohasem a népoktatási ügyosztály, hanem eleinte a szépművészeti, később az e célból külön felállított gyógypedagógiai ügyosztály intézte. Külön szakfelügyeletük, szakképzőjük és külön státusuk van. Így alakult ki hazánkban a *gyógypedagógia*, melynek szervezete — az összes európai államokétól eltérően — nem tartozik a népoktatási intézetek közé.

¹⁸ Róser hátrahagyott és e sorok írójának átadott idevágó irataiból állítottam össze az intézet keletkezésének történetét. Bővebb adatokat várhatunk a szabadkőműves Nagypáholyban a Nemzeti Múzeum könyvtárába beszállított jegyzőkönyveiből, ha majd katalogizáltattak és hozzáférhetőkké tétettek.

¹⁹ A hülyék neveléséről és ápolásáról. Budapest, 1882. A *Magyar Paed.* Szemle kiadásának tulajdona. Budapest, 1882, 15. l. Ára 52 kr.

volt. Öt évi tanítóskodás után azon meggyőződésre jutott, hogy a neveléstudományban való alapos jártasság nélkül kedvenc eszméjének nem élhet, mi okból Kőszegre ment póttanfolyamot hallgatni. Budapesten tanítóképezdei növendék lett, hol kitarító buzgalmát ösztöndíjjal jutalmazták. E mellett egy hülye-gyermek nevelésére vállalkozott. A tanképesítés megnyerése után Frim egy hülye gyermeket vett magához s ennek nevelésével foglalkozott... Gyakorlatot szerzendő, folyamodott a kormányhoz államsegélyért, hogy a külföldi hülyeintézetek meglátogatásával tapasztalatait bővítse. E folyamodása 1875 május 20-án helybenhagyást nyert és ő 200 frt államsegéllyel útnak indult külföldre. Midőn Frim utazásaiból visszatért..., egy alkalommal egy úr állított be, ki Frimnek tudtára adá, hogy van Magyarországon egy egyesület, mely megértve az ő törekvéseit, annak kivitelében segédkezet nyújtani hajlandó... kövesse őt azon egyesület gyűlésébe és adja elő nézeteit... és Frim megjelent a gyűlésen. Ennek eredménye az volt, hogy megnyitotta intézetét „Munka“ cím alatt Rákospalotán, 1875 november hó 1-én, egy növendékkel. Ez a szám csakhamar 7-re szaporodott fel.

Maga Frim igen tartózkodóan nyilatkozik az intézet keletkezéséről. A *Segélyszózat* 91. lapján azt mondja: „Egész Magyarországon csak egy intézet van számukra (t. i. a hülyék számára), mely szintén magánvállalat. Ez annyi, mint egy cepp víz a száraz mezőre. Ez 1875-ben a *Munka* által Rákospalotán alapítottatott, de mint ilyen, már 1½ évi fennállás után feloszlásnak indult és magánintézetévé vált. 1877. évi november 1-én átköltözött Budapestre (Külső Váci-út) és 1880. évi november 1-én Budára (Alkotás-utca 16.). Mily nagy nehézségekkel kellett az intézetnek megküdenie, azt itt nem jelezhetem, mert hisz az intézet én magam vagyok... Az intézet a vallás- és közoktatásügyi minisztérium közvetlen felügyelete alatt áll. Trefort úr ónagyméltósága az intézetet személyes látogatásával kegyeskedett megtisztelni 1882. évi szeptember hó 11-én.“

Szenes Adolf hosszabb ideig tanítóskodott Frim mellett az intézetben, az ügyet alaposan tanulmányozta, tapasztalatairól sorozatos tanulmányt tett közzé a *Néptanodában*, később a cikkeket könyvalakban is kiadta.²⁰ de bár e munkájában Szenes az értelmi fogyatékosok oktatásügye alapos ismerőjének mutatkozik be, az intézet keletkezéséről ő sem tud többet Rillnél és Frimnél. Ugyanezt kell elmondanunk Berinza (Berkes) Jánosról is,²¹ aki *Az intézet államosításának története* cím alatt meg-

²⁰ Szenes Adolf: A hülyék és azok nevelése. Külön levonat a *Néptanoda* XXVIII. évfolyamából. Szerző sajátja. Taizs J. nyomdája, Pécs, 1895. 113 l.

²¹ Lásd: Értesítő a képezhető hülyék és gyengeelméjűek budapesti országos m. kir. nevelő- és tanintézetéről az 1897—98. tanévben. Tudvalevőleg Berkes (Berinza) János lett Frim utóda az államosított intézetben (1897), Frim pedig az Erzsébet királyné-úton nyitott új intézetet.

emlékezik ugyan az intézet alapításáról, de azt egészen Frim művének tartja.

Még mindig tisztázásra vár tehát több kérdés: Hogyan alakult meg a „Munka-intézet”? Milyen szerepe volt a felállítás körül a Munka-páholynek és Frimnek? Miért oszlott fel az intézet és hogyan lett belőle Frim-intézet? Úgy véljük, hogy a páholy irataiból megkapjuk a választ, azért várjuk érdeklődéssel az iratok rendezését a Nemzeti Múzeumban. Ez azért fontos, mert az intézet megalapítása nagy lépést jelentett az értelmi fogyatékosokról való gondoskodás terén hazánkban s már maga az a tény, hogy megvolt, széles körben — orvosok, pedagógusok, emberbarátok, szülők, hatóságok körében — érdeklődést keltett a szerencsétlenek iránt.

A Pedagógiai Társaság is kezdettől fogva élénk figyelemmel kísérte a gyengeelméjű gyermekek ügyét. Évkönyve²² (a 154. lapon) *Elmebetegségek (gyengeelméjűség, butaság, hülyeség) a gyermekkorban* címen beható tanulmányt közöl Adorján Miklóstól, aki azzal kezd, hogy „Az elmebetegségben szenvedő gyermekek érdekében hazánkban — a népoktatási törvény 3. §-án kívül, mint amely ezek egy részét a nyilvános intézetekből kizárja — mondhatni, semmi vagy — a semmivel egy színvonalon álló — kevés történt. Németországban 23 intézet van számukra felállítva. Nálunk is van egy, Rákospalotán, Frim Jakabnak. «A hülyék első magyarországi tanintézete» cím alatt.“ A szerző sok jóakarattal tárgyalja a kérdést, bár megállapításai azóta többnyire elavultak.

*

Nagy pártfogót nyert a gyengeelméjűek ügye Linzbauer X. Ferenc²³ egyetemi tanárban, aki nyugalombavonulása után a csallóközi kretinizmus kérdésének tanulmányozására adta magát. Beutazta ezt a vidéket. Összeköttetésbe lépett a külföldi szakemberekkel, a *Konferenz für das Idiotenwesen* nevű németországi gyógypedagógus egyesülettel. Linzbauer azt akarta, hogy az 1886. évre Grácba összehívott konferencia résztvevői jöjjenek el a Csallóközbe is a kretinizmus tanulmányozására. A konferencia elnöksége ily irányú kérelemmel fordult Tisza Kálmán akkori miniszterelnök- és belügyminiszterhez. Érdekes, hogy Tisza Kálmán gyorsan és energikusan fogott a kérdés

²² A Paedagogiai Társaság évkönyve. Szerkesztette dr. Kiss Áron, a társ. titkára. Budapest, Franklin, 1879.

²³ Linzbauer X. F. 1807-ben született, Pesten tanult, 1832-ben orvosi diplomát szerzett. Tanára, Lenhossek Mihály hívta fel figyelmét a gyengeelméjűekre, de csak 70 éves korában kezdett e kérdéssel behatóan foglalkozni. 1851—61-ig írta meg 460 nyomtatott ivre terjedő nagy művét, a „Codex sanitario-medicinalis Hungariae“-t, mely nagy pontossággal sorolja fel az ország megalapításától kezdve hozott egészségügyi rendeleteket (1000—1848), köztük nem egy foglalkozik az abnormis gyermekekkel is.

megoldásához. Rendeletet adott ki,²⁴ melyben a hülyék összeírását követeli a hatóságoktól. Ugyanakkor Pozsony vármegye tiszti főorvosa megbízott a csallóközi kretinizmus tanulmányozásával. Dr. Lendvay Benő *A hülyeség (cretinismus) a Csallóközben* című, magyar és német nyelven megjelent, 52 lapos füzetében tett eleget a megbízásnak.²⁵ De nemcsak a magyar miniszterelnököt tudta Linzbauer a hülyék ügye iránt fellelkesíteni, hanem magát I. Ferenc József királyt is, aki magánpénztárából 500 o. é. forintot adott a gráci konferencia céljaira.²⁶ A külföldi vendégek ellátását, elfuvarozását, vasúti költségeit a miniszterelnökség vállalta el.²⁷ Természetes, hogy a konferencia elmaradása, illetve Majna-Frankfurtba való áthelyezése lesújtotta Linzbauert, aki önzetlenül annyit fáradt annak megvalósítása érdekében. Úgy látszik, a német kartársak megijedtek a nagy várakozástól, amellyel a konferenciát itt fogadni akarták, fiaskótól tartottak. De az elmaradás okát a pedagógusok féltékenységében is kereshetjük, akik húzódoztak, mert a kretinizmus tanulmányozása tisztán orvosi kérdés s a pedagógusokat alig érdekelte;²⁸ féltek, hogy ebben az emnenter pedagógus egyesületben az orvosok mögé kerülnek.

Linzbauer különben nagyobb szabású munka megírását is tervbevette *Hülyeség és kretinizmus* címen, mely egyidejűleg magyar és német nyelven jelent volna meg s amelynek tervezetét és előszavát meg is írta. Világos elgondolás, meleg, emberbaráti érző szív, alapos tanulmány jellemzi ezt a tervezetet, amelyben megtaláljuk a mai „gyógypedagógia” elnevezést is.²⁹

Valószínű, hogy Linzbauer hatott az akkor még fiatal Náray-Szabó Sándor orvosra is, aki nagy emberszeretettel és alapos szaktudással folytatta a megkezdett művet, amely a Frim-intézet államosításához és ezzel együtt a fogyatékosokról való nagyobb szabású állami gondoskodáshoz vezetett hazánkban. De erről esetleg később lesz szó.

ÉLTES MÁTYÁS.

²⁴ Ein Erlass des kgl. ung. Ministerpräsidenten und Ministers des Innern am 13. Sept. 1883. Lásd a Zeitschr. für das Idiotenwesen 1883. évi IV. évf. 93. lapján.

²⁵ A füzethez térképet is csatolt a szerző, amelyen a községek neve mellett a hülyék százalékszámát is feltüntette. A legnagyobb százalékot Pinkekarosán találta, ahol a községnek 143 lakosa között 12 volt kretin (8-39%). Az egész Csallóköznek 62.796 lakosa közt pedig 832 volt a hülye, ami 1-32%-nak felel meg, eszerint minden 75. ember hülye volt.

²⁶ Lásd: dr. Linzbauer: *Zur Frage über die V. Konferenz etc.* Zeitschr. VI. évf. 67. l.

²⁷ U. ott 67. l., ahol Tisza K. miniszterelnöknek Pozsony vm. főispánjához intézett rendelete (1886 febr. 9) is szó szerint közöltetik.

²⁸ Erről különben bárki meggyőződhetik, ha Köhler cikkét az említett Zeitschrift 1886. évfolyamának 37. lapján elolvassa.

²⁹ Lásd a Zeitschrift 1883-84. évfolyamának 71. és következő lapjain.